

דף מ.

לולב דשביעית קדוש

• Produce that grows in Eretz Yisrael during the *shmitah* year (i.e., the seventh year of the *shmitah* cycle) contains a measure of sanctity and it may be sold only under certain conditions. The money obtained from the sale of *shmitah* produce also acquires a degree of sanctity and is subject to certain restrictions (i.e., it may be used to purchase food but not for the purchase of clothing or other items).

The Mishna says that if one buys a *lulav* and *esrog* from an *am ha'aretz* (unlearned individual) during the *shmitah* year, he must ask the seller to give him the *esrog* as a gift (since the *esrog* is subject to *shmitah* restrictions and may not be sold). The Gemara explains that the seller may charge extra for the *lulav* (which is not subject to *shmitah* restrictions, as explained below) to compensate for the free *esrog*. The money obtained through such a sale is exempt from *shmitah* restrictions since the money was technically obtained in exchange for the *lulav* and not for the *esrog*.

The Gemara (39b, 40a) explains why only the *esrog* is subject to the laws of *shmitah* and not the *lulav*: The *shmitah* status of a *lulav* is determined by the year in which it begins to bud (בטר חנטה). Therefore a *lulav* purchased for Succos during the *shmitah* year is not subject to the laws of *shmitah* since it sprouted and grew before the onset of *shmitah* (during the sixth year of the *shmitah* cycle). In contrast, the *shmitah* status of an *esrog*

(according to the Tanna of our Mishna) is determined by the year in which it was harvested (בטר לקיטה). Thus, an *esrog* that was picked and sold during the *shmitah* year is subject to the laws of *shmitah* even though it sprouted and matured during the sixth year.

The Chasam Sofer¹ asks why the Mishna does not spell out that the *halacha* would be reversed when buying a *lulav* and *esrog* in the year following *shmitah* (i.e., the first year of the *shmitah* cycle). In that case the *lulav* would be subject to *shmitah* laws since its primary growth occurred during *shmitah*, whereas the *esrog* would be exempt from the laws of *shmitah* since the *esrog's* sanctity depends on the time of its harvest (which occurred after *shmitah* in this case). The Mishna should have explained that in the year following *shmitah*, one should pay only for his *esrog* and accept the *lulav* as a gift.²

The Mishmeres Moed answers that indeed when buying the four species in the year following *shmitah* one must pay only for his *esrog* and the *lulav* must be given as a gift. The Mishna wants to teach a chiddush (novel *halacha*) - that even though an *esrog* is generally much more expensive than a *lulav*, it is permitted to consider the *esrog* as a gift and include its (high) cost in the purchase-price of the *lulav*. Once the Mishna teaches this *halacha*, it follows that in the eighth year when the *lulav* is subject to *shmitah* restrictions, one certainly can include the (relatively minimal) cost of the *lulav* in the price of the *esrog*.³

Note: Even though the Gemara on 40a initially assumes that a *lulav* (which sprouts during the seventh year) is subject to *shmitah* laws, many authorities understand that in conclusion the law is that *lulavim* are always exempt from *shmitah* laws (since it is not edible).⁴

דף מא.

1] היה לולב ניטל במקדש כל שבעה

• The Torah (Vayikra 23:40) states ולקחתם לכם - ימים שבעת אלוי לפני ה'... ושמחתם ביום הראשון - you shall take [the four species] on the first day and you should rejoice before Hashem for seven days. This posuk teaches that in presence of Hashem, which means the temple area, there is a mitzvah to take the *lulav* on all seven days of Succos. Elsewhere, there is a mitzvah to take the *lulav* only on the first day.

The Mishna says that during the times of the *Bais Hamikdash* the *lulav* was taken in the *Mikdash* (temple area) on all seven days of Succos (as the Torah prescribes), but elsewhere it was taken only on the first day. After the *Bais Hamikdash* was destroyed, R' Yochanan ben Zakai instituted a rabbinic mitzvah for people everywhere to take the *lulav* all seven days (in commemoration of the mitzvah in the *Mikdash*).

• Certain *lulav* requirements apply only on the first day of Succos when the mitzvah is *min haTorah*, but not on the last six days when the mitzvah [to take the *lulav* outside the *Mikdash*] is only *miderabbanan*. For example, the Gemara on 36b says that a אתרוג החסר (an incomplete *esrog*) is disqualified only for use on the first day of Succos, but it is valid on the remaining six days. In the *Mikdash*, however, where the mitzvah of *lulav* is *min haTorah* on all seven days, an אתרוג החסר is invalid on all seven days.

There is a dispute regarding our Mishna's usage of the term "*Mikdash*". The Rambam⁵ writes that the term *Mikdash* refers to the entire city of Yerushalaim.

Rashi (ד"ה במדינה), however, indicates that the term *Mikdash* refers specifically to the courtyard of the *Bais Hamikdash* (or to Temple Mount).⁶ People living in the city of Yerushalaim were not obligated to take their *lulav* all seven days.⁷

2] The Bikurei Yaakov⁸ submits that the seven-day biblical mitzvah of the *Mikdash* is in force even today, for the Rambam⁹ rules that the sanctity of the *Bais Hamikdash* is eternal and did not depart when the *Bais Hamikdash* was destroyed (קידשה ראשונה קידשה לעתיד לבא, see Al Hadaf to Zevachim ט דף ט). Consequently, he argues that a person today living or visiting the ancient city of Yerushalaim may not use an אתרוג after the first day, because his mitzvah of *lulav* throughout the entire festival is *min haTorah*.¹⁰

Several scholars presented the Tzitz Eliezer¹¹ with the following argument concerning those who visit the *Kosel Hamaravi* during the latter part of Yom Tov (i.e., on one of the last six days of Succos) after they have already performed the mitzvah of *lulav* elsewhere. They argued that since the *Kosel* is presumably within the boundaries of the ancient city of Yerushalaim, such individuals should be biblically obligated to take their *lulav* again upon arriving at the *Kosel* in order to fulfill the biblical seven-day-*Mikdash* obligation.¹²

[The Tzitz Eliezer, as well as several other authorities, discredit this argument and they offer several reasons as to why a person visiting the *Kosel* need not take his *lulav* second time.¹³]

דף מב.

1] קטן היודע לנענע חייב בלולב

The Mishna and braysoh state that a minor who is able to perform נענועים - the waving of the *lulav* - is obligated to perform the mitzvah of *lulav*. Although a minor is biblically exempt from all mitzvos there is a rabbinic mitzvah of chinuch (for a father to train his minor child to perform mitzvos).¹⁴

Tosfos (Arachin 2b, ד"ה אביו) says that a father is not obligated to purchase a *lulav* for his minor son; instead a father, upon completing his mitzvah for the day, can allow his son to take his *lulav*. Tosfos infers this from the fact that the braysoh does not say that a father is obligated to purchase a *lulav* for his son (as it states with regard to tefillin); rather the braysoh merely says that the child is obligated in the mitzvah of *lulav*.]

We learned above on דף ל' that on the first day of Succos there is a requirement of לכם

(ownership) which precludes one from performing the mitzvah with a borrowed *lulav*. The Gemara (41b) says that if one wishes to use his friend's *lulav* on the first day of Succos, it must be formally given to him as a gift (with the condition that it be returned afterward, על מנת להחזיר).

The Gemara on 46b states that one should not give his *lulav* to a minor (as a gift) on the first day of Succos prior to performing the mitzvah himself. This is because a minor lacks the legal capacity to execute a הקנאה - a formal transfer of ownership. Thus, once a minor acquires ownership of the *lulav* he is unable to return it to the giver's possession and the giver will not be able to perform the mitzvah with that *lulav* because it is no longer legally his. [On the remaining days of Succos there is no requirement of לכם and one may use a borrowed *lulav*.]

The *Shulchan Aruch*¹⁵ indicates that in *chutz la'aretz*, where the second day of Yom Tov is treated with all the stringencies of the first day (see below דף מ"ז), the requirement of לכם applies even on the second day of Succos. Accordingly, a resident of *chutz la'aretz* should not gift his *lulav* to a minor on the first day of Succos even after one already performed the mitzvah, because the minor will not be able to transfer ownership of the *lulav* back to the original owner for the second day's mitzvah.

2] Interestingly, the *Shulchan Aruch*¹⁶ in codifying the *halacha* of our Mishna, states that when a child is old enough to wave the *lulav* properly his father should purchase a *lulav* for him, thus indicating contrary to Tosfos, that a father is obligated to purchase a *lulav* for his son.

The Taz¹⁷ suggests that the *Shulchan Aruch* merely means that it is praiseworthy for a father to purchase a *lulav* for his son to enable him to wave his *lulav* together with the congregation during *hallel* and thus perform the mitzvah in an exemplary manner. However, if it is difficult to purchase an extra *lulav*, one need not purchase a *lulav* for his son.

Alternatively, the Meir L'Olam¹⁸ suggests that only in Eretz Yisrael does the braysoh exempt a father from purchasing a *lulav* for his son because the father can gift his *lulav* to his son after

performing the mitzvah himself. In *chutz la'aretz*, however, gifting the *lulav* to one's son on the first day is not recommended, because the father must retain ownership of the *lulav* for second day's mitzvah (as above). Therefore, the *Shulchan Aruch*, in addressing residents of *chutz la'aretz*,¹⁹ states that a father must purchase a *lulav* for his son - so that the son can properly perform the mitzvah on the first and second day of Succos with a *lulav* that legally belongs to him (not with a *lulav* borrowed from his father).

• Many authorities²⁰ disagree with this ruling and maintain that the rabbinic mitzvah of chinuch does not require a minor to use a *lulav* which is legally his own. They hold that even on the first day of Succos it is acceptable for a father to lend his son a *lulav* for the mitzvah, even though the son then performs the mitzvah with a *lulav* which lacks the condition of לכם.²¹

דף מג.

לולב וכל מכשיריו דוחין את השבת

Min haTorah the *lulav* must be taken on the first day of Succos even when it falls on Shabbos. The Gemara explains that today we no longer take the *lulav* on Shabbos due to a rabbinic concern that one may violate Shabbos by mistakenly carrying his *lulav* in a public domain.

The Gemara says that according to R' Eliezer not only was it permitted to take the *lulav* on Shabbos (before this rabbinic decree was enacted²²), it was even permitted to perform a melacha (one of the forbidden labors of Shabbos) if necessary for the performance of the mitzvah. R' Eliezer derives from a posuk that even מכשירי מצוה (chores necessary for the preparation of a mitzvah) override Shabbos. Rashi explains that if one did not have a *lulav* R' Eliezer would permit him to detach a *lulav* from the tree on the first day of Succos, even if it is Shabbos (even though severing the *lulav* from the tree is not the actual mitzvah act, but only מכשירי מצוה - in preparation for the mitzvah).

The Pri Megadim²³ deliberates whether the term לכם וגיולקחתם - you shall take [the four species] - connotes that one must take a *lulav* that is detached from the ground, or perhaps one fulfills the mitzvah even if he takes hold of the

species while they are attached to the ground (or growing from a flowerpot²⁴).

The Aderes²⁵ adduces proof from Rashi that the four species must be detached from the ground when performing the mitzvah. Rashi says that (according to R' Eliezer) one would be permitted to cut a *lulav* from a tree on Yom Tov in order to perform the mitzvah, thus indicating that the mitzvah of *lulav* cannot be performed while it is still attached to the tree.

The Maharsham²⁶ draws a distinction between a *lulav* tree rooted in the ground and one that is growing from a flowerpot. He explains that the term "ולקחתם" denotes "lifting" the *lulav*, rather than merely taking hold of it. A *lulav* must be severed from the tree so that it can be lifted when performing the mitzvah. The Maharsham suggests that if one has *haddasim*, for example, growing in a flowerpot, he can fulfill the mitzvah by lifting the entire flowerpot - even though the *haddasim* are attached to the plant.

The Tzlach²⁷ maintains that one fulfills the mitzvah by taking hold of the species even while they are attached to a tree (for he is of the opinion that there is no need to lift them²⁸). He suggests that Rashi is referring to a case in which two (or more) of the species are attached to the ground in different locations. In such a case R' Eliezer permits severing one of the species so that it can be joined with the other species for the *bracha*.²⁹

דף מד:

אל יהלך אדם בער"ש יותר מג' פרסאות

1] R' Aivu says in name of R' Elazar bar Tzadok that one should not travel [by foot] a distance of more than 3 *parsaos* (which takes about four hours to travel) on Erev Shabbos because this may interfere with one's *oneg Shabbos* - Shabbos enjoyment. Rav Kahana (second version) explains that this *halacha* applies whether one is heading home for Shabbos or is traveling to a friend's house or an inn. In either case we are concerned that if he arrives at his destination too close to Shabbos, his family or host will not have sufficient time to prepare fitting Shabbos meals for him.³⁰

- Rashi comments that when one unexpectedly arrives home too close to Shabbos and finds

insufficient food prepared he might get angry at his family (and the sages want to avoid discord in the home).

- The Rambam³¹ comments that the sages cautioned against arriving at a stranger's home too close to Shabbos so as not to embarrass the host who might feel uncomfortable due to a shortage of food.

- The Rach comments that one must arrive at his destination early on Erev Shabbos in order to have enough time to personally perform chores in honor of Shabbos (see Kiddushin 41a, מצוה בו (יותר מבשלוחו, כי הא דרב ספרא מלח שיבוטא).

The Magen Avraham,³² citing the Aguda, writes that people today are lax in the observance of this *halacha*. The reason for this is that today most people prepare an abundance of food for Shabbos. Therefore even if one unexpectedly arrives at his destination very close to Shabbos there is usually enough food for him.

The Toras Chaim³³ remarks that according to the Rach (cited above) there is a valid reason even in today's times to arrive early on Erev Shabbos - so that one can honor Shabbos by performing some Shabbos chores himself.

The Mishna Berurah³⁴ cautions that even if the *halacha* of our Gemara technically does not apply today, one must still take heed not to arrive at his destination very close to Shabbos to avoid chances of Shabbos desecration (e.g., arrival on Shabbos).

דף מה:

המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם

1] The Gemara says that it is forbidden to incorporate praise of Hashem with the praise of another entity because the posuk says בלתי לה' - [a *korbon* may be offered] only to Hashem alone. The Rambam³⁵ derives this prohibition of שיתוף (joining Hashem with another entity) from the posuk ובשמו תשבע - you shall swear by Hashem's name [alone] - and not in conjunction with any other entity. Joining Hashem's name with another entity (whether in praise or in taking an oath) has idolatrous connotations because it implies that Hashem does not rule the world alone.

The Yeraim³⁶ cites the posuk לא יהיה לך אלהים אחרים על פני

gods before me - as the source for the prohibition of שיתוף.

A possible difference between the Yeraim and the Rambam emerges with regard to non-Jews: According to the Rambam one could argue that the *issur* of שיתוף, which is derived from ובשמו תשבע, does not fall under the general *issur* of *avodah zorah* (which applies even to non-Jews), but rather is a new *issur* which applies only to Yisraelim (as is the case with most *issurim* of the Torah). According to the Yeraim, however, it would seem that even non-Jews are forbidden from engaging in שיתוף because the posuk that he cites (i.e., לא יהיה לך) is related to the general *issur* of *avodah zorah* (which is one of the seven מצוות בני נח - seven Noahide laws).³⁷

2] Avuah d'Shmuel (Sanhedrin 63b) asserts that a Yisrael is prohibited from entering into a partnership with a non-Jew because a dispute will inevitably occur causing the non-Jew to swear by the name of his *avodah zorah*, and causing someone to swear in the name of a false god is forbidden.

Rabbeinu Tam³⁸ permits such partnerships today because he says that contemporary non-Jews usually swear with Hashem's name - not with the name of idols. Even though they also mention the name of their saints (which constitutes שיתוף), Rabbeinu Tam maintains that a non-Jew is not prohibited from swearing with שיתוף. Rabbeinu Tam thus indicates, as suggested above in the name of the Rambam, that שיתוף is not considered bona fide *avodah zorah* and is not prohibited to non-Jews.

The Noda B'yehuda³⁹ comments that some commentators [wrongly] interpret Rabbeinu Tam to mean that a non-Jew is not prohibited from believing and practicing שיתוף, i.e., worshipping Hashem in conjunction with other powers, such as, for example, the trinity.

[The Sefer Margaliyos Hayam (Sanhedrin ibid.) remarks that the Mishna in Avos 3:18, which classifies *B'nai Yisrael* as בניים למקום - sons of Hashem, and עבדים למקום as עבדים - servants of Hashem - can be explained in accordance with the afore-cited commentators as follows:

The loyalty of *B'nai Yisrael* to Hashem is

undivided because they serve Hashem exclusively, therefore, they are compared to a son who has only one father. On the other hand, non-Jews who believe in שיתוף are compared to servants of Hashem, rather than sons, because a servant's loyalty could be divided between two masters since he could be owned by two partners.]

The Pri Megadim,⁴⁰ Chasam Sofer,⁴¹ Noda B'yehuda,⁴² and many other authorities disagree with the previously mentioned opinion and maintain that non-Jews too are prohibited from believing or practicing שיתוף. The Noda B'yehuda asserts that Rabbeinu Tam's leniency is limited to swearing, but does not pertain to actual worship.

דף מו.

און מברכין אסוכה כל שבעה

Rav Yehuda in the name of Shmuel (45b) asserts that one should recite a *bracha* on the mitzvah of succah (i.e., לישב בסוכה) only once each Succos festival - upon dwelling in the succah for the first time. He is of the opinion that one *bracha* suffices for the entire festival of Succos because in his view, all seven days of succah-dwelling is considered as one continuous mitzvah.

The Gemara (46a) concludes that the *halacha* follows R' Yochanan who disagrees with Shmuel and maintains that one *bracha* is not sufficient; rather, a new *bracha* is recited each day of Succos.

Tosfos (45b, ד"ה אחד זה) explains that R' Yochanan does not mean that one *bracha* per day is sufficient; rather, a new *bracha* is required each time one re-enters his succah to eat, drink or sleep there. [A *bracha* is required before eating or sleeping in the succah because these are examples of activities which one is obligated to perform in the succah.]

The Rambam⁴³ writes that one should recite לישב בסוכה each time he enters his succah, even if he does so several times a day (even if he does not plan to eat or sleep there at the time).

The *Shulchan Aruch*,⁴⁴ citing the Rosh, writes that the prevailing custom is to recite לישב בסוכה only prior to eating in the succah.

The Rosh,⁴⁵ however, questions why לישב בסוכה is not recited prior to sleeping since

sleeping in the succah is no less a mitzvah than eating there.

The Rosh answers that a *bracha* is not recited prior to sleeping in the succah because of a concern that one might not be able to fall asleep and his *bracha* will be deemed a *bracha l'vatalah* (a blessing in vain).

Alternatively, the Rosh cites Rabbeinu Tam who explains that eating is considered the most significant activity performed in the succah and all other activities are considered subordinate to eating. Therefore, the *bracha* לישב בסוכה was instituted prior to eating in the succah and the *bracha* covers all other activities performed in the succah.

- The Taz⁴⁶ asserts that Rabbeinu Tam's ruling (i.e., to recite a *bracha* only before a meal) applies only to one who plans to eventually eat a bread-meal in his succah later on at some point during the day. However, on a day in which one does not plan on eating a bread meal, one must recite לישב בסוכה immediately upon entering his succah.⁴⁷

The Maamar Mordechai⁴⁸ disagrees and maintains that the prevailing custom is to recite לישב בסוכה only prior to a meal and not at any other time.⁴⁹

- The Taz⁵⁰ maintains that one recites לישב בסוכה prior to each meal even if he hasn't left the succah since the previous meal.

The Magen Avraham⁵¹ disagrees and asserts that if one remains stationed in his succah throughout the entire festival, he should recite only one *bracha* at the beginning of Succos and that *bracha* covers the entire festival (because this individual is involved in one continuous mitzvah of yeshivas succah).⁵²

- The Magen Avraham⁵³ maintains that if in middle of a meal one leaves his succah and goes to his friend's succah, he must recite a new *bracha* לישב בסוכה upon continuing his meal there (because eating in another succah constitutes a new mitzvah act).⁵⁴

The Levushei Serad⁵⁵ disagrees and maintains that if one had in mind [before starting his meal] to complete his meal in his friend's succah, there is no need to recite another *bracha* of לישב בסוכה (just as this individual need not recite another *bracha* of מן הארץ לחם המוציא over the bread he

eats at his friend's succah since he originally intended to continue his meal there).⁵⁶

דף מז.

הלכתא בשמיני עצרת מיתב יתבינן וברוכי לא מברכינן
1] According to Torah law the festival of Succos is observed for seven days. Succos is then followed by a one-day Yom Tov, called Shemini Atzeres, during which there is no mitzvah to dwell in the succah

The Gemara concludes that in *chutz la'aretz* (where an extra day of Yom Tov is always observed) one must dwell in the succah on Shemini Atzeres too, but the *bracha* לישב בסוכה should not be recited.

[The obligation to observe an extra day of Yom Tov in *chutz la'aretz*, and to dwell in the succah on Shemini Atzeres, is based on the fact that in ancient times, when Rosh Chodesh was established by the Bais Din in Yerushalaim according to the sighting of the new moon, people living in *chutz la'aretz* would not know (in time for Yom Tov) when Rosh Chodesh was established and thus were in doubt as to when Succos and Shemini Atzeres occurred. Even though we have a fixed calendar today and everyone knows the correct day for Rosh Chodesh and Yom Tov, there is a rabbinic mitzvah for residents of *chutz la'aretz* to continue their forefathers' custom of observing an extra day of Yom Tov and dwelling in the succah on Shemini Atzeres, as if it were יום ספק (possibly the seventh day of Succos).]

Several reasons are given as to why the *bracha* לישב בסוכה is omitted when eating in the succah on Shemini Atzeres in *chutz la'aretz*.

(a) The Rif explains that after declaring the day as Shemini Atzeres when reciting *kiddush* and *sh'moneh esray* (את יום [חג] שמיני עצרת הזה) it would be contradictory to then recite לישב בסוכה implying that it is still Succos and Shemini Atzeres has not yet arrived.⁵⁷

(b) The Ran explains that there is a concern that the recital of לישב בסוכה may result in זלזול יו"ט - a degradation of the festival of Shemini Atzeres - because the implication would be that it is still [the seventh day of] Succos and the Yom Tov of Shemini Atzeres has not yet arrived. Tosfos explains that it is due to this concern for זלזול יו"ט that we do not take a *lulav* on Shemini Atzeres; because taking a *lulav* would imply that it is Succos, not Shemini Atzeres. Tosfos explains that sitting in the succah (without a *bracha*) will not lead to זלזול יו"ט because sitting in the succah could be attributed to one's desire to enjoy the outdoors; sitting in the succah (without a *bracha*) does not necessarily indicate that one is

performing the mitzvah of succah (פעמים שסוכתו) (עריבה לו).

(c) The Mordechai, citing the Ravyah, says that dwelling in the succah one extra day would constitute a violation of **בל תוסיף** (which is the Torah's prohibition to add to the mitzvos) if it is done for the sake of the mitzvah of Succah. Therefore, the *bracha* **לישב בסוכה** is omitted on Shemini Atzeres - to demonstrate that dwelling in the succah on that day is not for sake of performing the biblical mitzvah of Succah.⁵⁸

2] The Mordechai explains that omission of the *bracha* **לישב בסוכה** on Shemini Atzeres effectively removes the appearance of **בל תוסיף** only with respect to eating in the succah (because one who eats in the Succah for the sake of the mitzvah would normally recite a *bracha*). However, sleeping in the succah might still give the appearance of **בל תוסיף** (even if no *bracha* is recited) because a *bracha* is never reciting on sleeping even during Succos (as discussed above on דף מ"ו).

The Ramoh⁵⁹ explains that according to the Ran's reasoning also, there is reason to forbid sleeping in the succah on Shemini Atzeres. This is because, unlike eating, it is unusual for one to sleep outdoors in his succah merely for the sake of enjoying the open air. Sleeping in the succah on Shemini Atzeres might lead to **זלזול יו"ט** since it is evident that one is sleeping in the succah is for the sake of the mitzvah, not for enjoyment.⁶⁰

The *Korbon* Nesanel⁶¹ takes this argument one step further, asserting that the logic of פעמים שסוכתו עריבה לו pertains only to regions which enjoy mild autumn climates where it is common for people to occasionally eat outdoors for pleasure during the Succos season. However, in colder regions where people never eat outdoors for enjoyment during the Succos season, it should be forbidden to eat in the Succah on Shemini Atzeres. In these colder regions it is obvious that one who eats in the succah is doing so for the sake of the mitzvah of succah. Therefore, there is a concern that eating in the succah on Shemini Atzeres (in a cold region) might result in **זלזול יו"ט**.⁶²

דף מח.

גמר מלאכול מוריד את הכלים

It emerges from the give-and-take of the Gemara on 48a (as explained by the Rishonim) that a resident of Eretz Yisrael should not eat in his succah on Shemini Atzeres because it is forbidden to add to the mitzvos of the Torah (**בל תוסיף**). The Gemara says that one who has no other place to eat may eat in his succah provided he makes a four-tefach gap in the *s'chach* (which invalidates the succah) just before the eve of Shemini Atzeres. He thereby circumvents the *issur* of **בל תוסיף** because sitting in an invalid succah on Shemini Atzeres is not a violation of **בל תוסיף**.

The Gemara offers a different recommendation for residents of *chutz la'aretz* who are obligated to eat in their succos on Shemini Atzeres (as above) and therefore cannot disqualify their succos before Shemini Atzeres. One suggestion to bring soiled dishes or pots into the succah. By doing so one demonstrates that he is not sitting in the succah for the sake of the mitzvah because during the festival of Succos it is forbidden to bring soiled dishes or pots in one's succah - as Rava states above on 29a.

Rashi (as understood by the Rosh) is of the opinion that this latter Gemara is referring to *chutz la'aretz* residents eating in their succos on Shemini Atzeres. Even though in *chutz la'aretz* one is rabbinically required to eat in the succah on Shemini Atzeres, nevertheless, Rashi holds that the concern of **בל תוסיף** must be addressed, since on a biblical level the mitzvah of succah lasts only seven days. In order to avoid a transgression of the biblical *issur* of **בל תוסיף** even a *chutz la'aretz* resident must demonstrate somehow that he does not intend to fulfill the [biblical] mitzvah of succah on Shemini Atzeres.⁶³

The Rosh disagrees, arguing that there is no concern for **בל תוסיף** for *chutz la'aretz* residents who eat in the succah on Shemini Atzeres since they must do so due to a ספק (a halachic doubt) that it might be the seventh day of Succos. Rather, explains the Rosh, the Gemara is addressing a *chutz la'aretz* resident who, due to a lack of space, wishes to eat in his succah on the ninth day of Yom Tov (i.e., Simchas Torah).

This individual does not have the option of circumventing **בל תוסיף** by disqualifying his succah before Simchas Torah because he is forbidden to demolish a structure on Yom Tov (i.e., on Shemini Atzeres, after he finishes his meals there). [Also, he cannot disqualify his succah prior to the onset of Shemini Atzeres because he is obligated to eat in the succah on Shemini Atzeres.] The Gemara offers this individual the option of avoiding **בל תוסיף** by bringing his soiled dishes into the succah on Simchas Torah (not on Shemini Atzeres).

דף מט.

כל מזבח שאין לו קרן וריבוע פסול לעבודה

- In addition to the daily **ניסוך היין** (wine libation) that accompanied the daily *korbon tamid*, there was another libation on Succos called **ניסוך המים** - water libation.
- There was a sect of heretics, called Tz'dukim, who denied the authenticity of the water libation service since it is known to us by means of oral tradition (*halacha l'Moshe m'Sinai*) and it is not a law stated explicitly in the Torah.

The Mishna (48b) relates that a Kohen (who secretly belonged to this heretical sect) once poured the water libation on his feet instead of into the designated receptacle on the *mizbeach*. In protest the masses pelted him with their *esrogim*.

The Gemara relates that on that day one of the *mizbeach's* קרנות (corner blocks) was damaged and they had to fill in the dent with a fistful of salt. The Gemara comments that the salt was placed there for aesthetic purposes, so that the *mizbeach* should not appear damaged. However, the *mizbeach* was actually rendered invalid because a *mizbeach* lacking a קרן or lacking ריבוע (square dimensions) is posul.

The following are several points raised by the commentators:

(a) Tosfos (49a, **ד"ה שכל**) explains that although the stones of the *mizbeach* must be **אבנים שלמות** (whole stones, free of nicks), this requirement did not apply to the קרן of the *mizbeach* because it was not made from stones but rather from a block of lime. Tosfos, however, explains that a large dent in the *mizbeach's* frame invalidates the *mizbeach* (even if the stones of the *mizbeach* are

not damaged) because it interferes with the ריבוע (squareness) of the *mizbeach*. Tosfos, however, has difficulty in proving that the requirement of ריבוע which is stated in the posuk regarding the main body of the *mizbeach*, applies to the קרנות as well.

(b) The Sefas Emes questions the basis for the Gemara's assumption that salt is not a valid substance for sealing the *mizbeach's* dent. How does the Gemara know that salt may not be used as a substitute for lime.

(c) The She'arim Metzuyanim B'*halacha* notes that it is biblically forbidden to damage the *mizbeach* as derived from the posuk **לא תעשון כן** - [you shall demolish idols, and] you may not do so to the *Bais Hamikdash* and the *mizbeach* (Devarim 12:4, see Rashi *ibid*). Consequently, he wonders what the people's justification was for damaging the *mizbeach*. [He answers that, evidently, the people didn't realize that their *esrogim* would damage the *mizbeach*.]

In response to his question, the Sefas Emes offers a unique rendition of the incident. He suggests that when the Tz'duki realized that he incurred the wrath of the masses causing them to pelt him with *esrogim*, he grabbed the קרן of the *mizbeach* in an effort to protect himself (see incident concerning Yoav recorded in I Melachim 2 and Makos 12a),⁶⁴ and by doing so he dislodged the entire קרן.

Consequently, all the questions are answered:

- The *mizbeach* was posul because the entire keren was detached, not merely because there was a dent.
- The salt was used merely to conceal the gaping hole left by the missing קרן but it did not replace the entire קרן.
- It was not the *esrogim* of the masses that ruined the *mizbeach*, but rather it was the Tz'duki who disqualified it by seizing the קרן and dislodging it.

דף נ.

מים מגולין פסולין לגבי מזבח

In Talmudic times it was forbidden to drink מים מגולין (water in a vessel that was left uncovered and unsupervised) because of a concern that a snake may have sipped from the vessel and deposited some of its venom there, rendering the water toxic (see Gemara Bava

Kamma 115b and Chullin 10a and see Al Hadaf to *Avodah Zorah* ל'דף').

The Mishna on 48b states that מים מגולין is invalid for use as a libation on the *mizbeach*.

Several reasons are given for this:

(a) Rashi (48b) explains that we are concerned that the minimum required *shiur* (amount) of water for the libation (i.e., three *lugim*) will be lacking because some of the water may have been displaced by snake venom.⁶⁵

(b) The Yerushalmi explains that as a rule anything that is forbidden for private consumption (by a Yisrael) may not be offered on the *mizbeach*. The Gemara in Menachos 6a derives this rule from the posuk (Yechezkel 45:15) מן המותר לישראל - only that which is permitted to a Yisrael for consumption may be offered to Hashem. Since מים מגולין is considered a health hazard it is forbidden to drink it and consequently, since it is forbidden for human consumption it may not be offered on the *mizbeach*.

(c) The Gemara 50a cites a dispute between the Chachamim and R' Nechemia as to whether it is possible to sift out the venom with a strainer. The Gemara explains that even according to R' Nechemia who asserts that מים מגולין could be rendered safe by pouring it through a strainer, it may not be used for נסכים because such water (which a snake may have drunk from) is considered of inferior quality, and, as a rule, only superior quality products may be offered on the *mizbeach* (as indicated by the posuk הקריבהו נא (לפחתך)).⁶⁶

2] The Gemara above on 35a,b states a requirement similar to ממשקה ישראל מן המותר לישראל in connection with the mitzvah of *esrog*. The Gemara derives from a posuk (לכם) that an *esrog* is valid only if it is ראוי לכם (fit for consumption), but an *esrog* which may not be eaten (e.g., an *esrog* of *terumah tema'ah*) cannot be used for the mitzvah.

The Gemara in Pesachim 112b states that a רוח רעה (evil spirit) descends upon food that is stored under a bed (and it is thus considered dangerous to eat such food). Horav Yitzchak Elchanan⁶⁷ was asked whether an *esrog* that was left under one's bed is invalidated for the mitzvah.

Perhaps it is no longer considered ראוי לכם (fit for consumption) due to the רוח רעה that it contains.

In response, R' Yitzchak Elchanan notes that this question should also be considered with regard to *korbonos* and libations. Does an animal which cannot be eaten only because of סכנה (physical danger), rather than because of *issur*, lack the requirement of מן המותר לישראל. R' Yitzchak Elchanan suggests that this question can be resolved from the afore-cited Yerushalmi because the Yerushalmi says that toxic water is invalid for libation based on the rule of ממשקה ישראל. Likewise, an *esrog* which is deemed dangerous for consumption should also be disqualified for the mitzvah.⁶⁸

R' Yitzchak Elchanan remarks, however, that Rashi apparently is of the opinion that something which is inherently kosher and cannot be eaten only because of סכנה does not lack the condition of ממשקה ישראל. This is evident from the fact that Rashi was not satisfied with the logic of ממשקה ישראל and felt compelled to offer his own reason for invalidating מים מגולין for *nesachim*. According to Rashi an *esrog* that was left under one's bed is valid for the mitzvah.

In conclusion, R' Yitzchak Elchanan permits the use of such an *esrog*, even according to the Yerushalmi, because he says that although one should not place food under one's bed, if one does so the food may be eaten בדיעבד (after the fact) - especially in the case of uncooked food (see Al Hadaf to Pesachim *ibid.*).⁶⁹ Thus, an *esrog* left under a bed may definitely be used for the mitzvah, since בדיעבד it is fit to be eaten.⁷⁰

דף נא:

ובימה של עץ באמצעיתה

The braysoh describes the glory of the ancient Jewish community in Alexandria, Egypt (which flourished during and after the time of the second *Bais Hamikdash*). In telling of its enormous *shul*, which was capable of accommodating more than a million congregants, the braysoh mentions that there was a *bimah* (platform) in the center of the *shul* [from where an appointee would raise a flag to signal the crowd when to answer אמן].

The Rambam⁷¹ and Tur,⁷² in codifying the laws of a *Bais Haknesses*, write that the *bimah* (from where the Torah is read) should be placed

in the center of the *shul* - as stated in the above braysoh⁷³ - so that the entire congregation should be able to hear *kriyas* haTorah (the reading of the Torah).

The Kesef Mishna,⁷⁴ noting that the bimahs of several synagogues in his day were situated towards the front rather than in the center, explained that the requirement to center the *bimah* applies primarily to very large, well attended, *shuls* where there is a concern that people sitting in the rear might not be able to hear the reading of the Torah. However, in relatively small synagogues, such as those which were prevalent in his day, it is not essential to place the *bimah* in the center since the entire congregation can clearly hear *kriyas* haTorah from any point in the *shul*.

The Chasam Sofer⁷⁵ asserts that placing the *bimah* in the center of the *shul* is not required merely for acoustic reasons as the Rambam, Tur and Kesef Mishna indicate, but rather because the *bimah* signifies the *mizbeach* which was in the middle of the *Bais Hamikdash*. The reason the *bimah* signifies the *mizbeach* is that; (a) we read about the *korbonos* from the *bimah*, and (b) we circle the *bimah* with the four species on Succos in commemoration of the circling of the *mizbeach* in the *Bais Hamikdash*. Consequently, the Chasam Sofer opposes placing the *bimah* in front of the *shul*, even in the case of a small *shul*, especially if that was not the original custom of the community. In fact, in certain communities in Hungary, the rabbis felt so strongly about this issue that they forbade entering a synagogue in which the *bimah* was situated in the front because they construed this as a sign of a reformed temple.⁷⁶

Horav Moshe Feinstein,⁷⁷ in addressing this issue asserts that as long as the *bimah* is not placed flush against the front wall (or against the Aron Hakodesh or amud), the *bimah* sufficiently satisfies the Chasam Sofer's requirement since it is possible to circle it with the *lulav* similar to the *mizbeach*. Thus, he rules that in a small *shul* where hearing *kriyas* hatorah in the rear is not a concern, the *bimah* need not be situated exactly in the center. It may be located towards the front, as long as there is some walking space between it and the Aron Hakodesh. However, in a large *shul*

where it is difficult to hear in the rear, the *bimah* should be placed in the center so that the people in the rear will be able to hear *kriyas* hatorah clearly.

With respect to a *shul* that was built incorrectly, having its *bimah* in the front, R' Moshe rules that there is no *issur* to enter such a *shul* בדיעבד (after the fact) - unless it was deliberately built in that manner for the purpose of modernizing and changing the sacred age-old Jewish tradition, in order to imitate the style of non-Jewish places of worship.

דף נב.

אנשים לבד ונשים לבד

The Mishna (51a) tells of the great rejoicing that took place in the *Bais Hamikdash* on each night of the intermediate days of Succos (except for Shabbos). This celebration was called the שמחת בית השואבה (rejoicing of the water drawing) and is alluded to by the posuk ושאבתם מים בששון - you shall draw water [for the Succos water libation] with joy.⁷⁸ The Gemara (51b) relates that in preparation for this celebration they would erect a balcony in the courtyard of the *Bais Hamikdash* to accommodate the women who wanted to observe the festivities. The Gemara explains that the scriptural basis for building such a balcony is the posuk in Zechariah (12:12) which tells of future times (before the coming of Mashiah) whereby the men and women will be seated separately. The Gemara argues that if a *mechitzah* - partition - between men and women is required during a time of mourning, how much more so during a time of festivity when there is a tendency for promiscuity.

Horav Moshe Feinstein⁷⁹ cites this Gemara as a biblical source for requiring a *mechitzah* between men and women in a place of public assembly, especially in a *Beis Haknesses* which is holy (and is compared to the *Bais Hamikdash*). R' Moshe explains that the function of the *mechitzah* is to prevent קלות ראש (frivolity) by preventing תערובות - mingling of the sexes. He explains that if men and women are divided by a partition but are on the same level, the possibility of mingling still exists because they can converse and socialize through the connecting doorway. Therefore, a balcony to separate the sexes is

preferred to a *mechitzah* on the same level.

Conversely, R' Moshe adds that since the key function of a *mechitzah* is to prevent mingling, if the balcony (or *mechitzah*) is high enough to accomplish this goal it is halachically valid, even if the women are partially visible to the men below. R' Moshe writes, however, that it is preferable for the balcony-wall (or *mechitzah*) to be high enough to entirely obstruct the men's view of the women, especially since there is a concern that some women attending *shul* may not be properly clad (for it is forbidden to pray while facing an improperly clad woman).

Horav Aaron Kotler⁸⁰ also cites our Gemara as a source for requiring a *mechitzah* in a *shul*. He argues that if a balcony was required in the *Bais Hamikdash* even though the Divine presence was so keenly felt there, how much more so is a *mechitzah* required in our synagogues where the possibility of levity is so much greater.

Horav Aaron⁸¹ asserts that the function of a *mechitzah* is not only to prevent mingling between the sexes but also to conceal the women from the men's sight. Consequently, it must be high enough to accomplish this goal and it must be constructed of non-transparent material.⁸²

דף נג.

אמר הלל אם אני כאן הכל כאן

The Gemara relates that when Hillel the Elder rejoiced at the Simchas Beis Hasho'eivah he would intone, אם אני כאן הכל כאן - lit., if I am here, all are here, but if I am not here, Who is here? Rashi explains that Hillel was delivering a message in the name of Hashem. Hillel used the term אני in referring to Hashem, not to himself. He informed the crowd that the glory of the *Bais Hamikdash* and the multitudes of people that visit its site will continue only as long as the Shechinah (Divine presence) is present at the site. However, if the people were to sin, causing the Shechinah to depart, then the Temple site would be deserted. [The Maharsha notes that the *gematria* (numerical value) of Hillel ('הילל) is equivalent to the *gematria* of Hashem's name (א-י-ו-ה = 65). Therefore, when Hillel spoke in first person it was understood that he was alluding to Hashem.]

The Tal Torah⁸³ explains that Hillel was referring to the astonishing phenomenon whereby

the relatively small area of Yerushalaim and the *Bais Hamikdash* would miraculously accommodate enormous throngs of people, as related in the Mishna in Avos 5:5. The Mishna states that Even when the crowd in the *azarah* stood crammed together, they had enough space to prostrate themselves stretched out on the floor (upon hearing the Kohen Gadol pronounce Hashem's ineffable name on Yom Kippur, עומדים וצופים ומשתחווים רוחים). In addition, the Mishna relates that despite the throngs of pilgrims staying in Yerushalaim during the festivals, no one ever felt cramped (לא אמר אדם לחברו צר לי המקום) (בירושלים).⁸⁴ Hillel meant to say "אם אני כאן הכל כאן" - If Hashem is present then everyone can be present, but if Hashem is not present then this small area would not be capable of accommodating such a large crowd. Hillel declared that the phenomenon of מיעוט מחזיק את המרובה (a small area containing a large mass) is a result of the presence of the Shechinah as, indeed, the Midrash (Bereishis Rabba 5) states, wherever the Shechinah is present then מיעוט מחזיק את המרובה - a small space could contain a large amount.

Interestingly, the Tashbatz⁸⁵ (circa 1361-1444) writes that the phenomenon of מיעוט מחזיק את המרובה continued in Yerushalaim even after the *churban* (destruction of the Temple). He relates that there was a synagogue in Yerushalaim which, after being filled to capacity, would miraculously accommodate an extra three hundred visitors during the festival of Shavuos (and no one felt cramped). [He cites this incident as proof that the *kedusha* of Yerushalaim did not depart at the time of the *churban*, קדושה ראשונה לע"ל.⁸⁶]

The Chasam Sofer⁸⁷ explains that wherever the Shechinah is present the forces of tumah disperse and the area is no longer subject to the physical restrictions of space (and time).⁸⁸

דף נד:

שיר של ראש חודש דוחה שיר של שבת

The Mishna in Tamid (7:4) states that each day of the week the Levi'im would sing a different psalm during the *nesachim* of the daily tamid. Days on which there was a musaf offering (i.e., Shabbos, Rosh Chodesh and Yom Tov) they sang a special psalm during the *korbon* musaf

(Rashi 53b, ד"ה ובמוספים).

The braysoh (54b) states that when Rosh Chodesh falls on Shabbos, the Rosh Chodesh song takes precedence over the Shabbos song.

Rav Safra explains that the braysoh does not mean that they sang only the Rosh Chodesh song, rather it means that they sang the Rosh Chodesh song before the Shabbos song.

The Gemara questions why the Shabbos psalm was not sung first since it is more frequent than the Rosh Chodesh psalm and the general rule is תדיר ושאינו תדיר קודם - a more frequent mitzvah takes precedence over a less frequent mitzvah.

R' Yochanan answers that the Rosh Chodesh song is given precedence even though Shabbos is more frequent because it is important to publicize that it is Rosh Chodesh (since it was not well known when Rosh Chodesh was established).

The authorities question which *haftorah* should be read when Rosh Chodesh falls on Shabbos Chanukah.

The Mordechai⁸⁹ cites Rabbeinu Shmuel who rules in the name of his father Rabbeinu Dovid that the *haftorah* of Rosh Chodesh (i.e., השמים כסאי, Yeshaya 66) should be read rather than the Chanukah *haftorah* (רני ושמחי, Zechariah 2). He argues that since Rosh Chodesh occurs more frequently than Chanukah we apply the rule of תדיר קודם (the more frequent mitzvah takes precedence).⁹⁰

The Tosfos Rid⁹¹ proves from our Gemara that the rule of תדיר קודם applies only in situations in which one is able to perform both mitzvos and there is merely a question of sequence; the rule is that the more frequent mitzvah is performed before the less frequent mitzvah. However, in a situation in which one is forced to choose one mitzvah and abandon the other, such as in above case where the dilemma is which *haftorah* to read and which to omit, the rule of תדיר קודם does not apply. On the contrary, preference is given to the Chanukah *haftorah* since it is more unique.

According to the original understanding of the braysoh (before Rav Safra explained otherwise) the Gemara thought that only the Rosh Chodesh psalm is recited (when Rosh Chodesh falls on Shabbos). The Gemara

indicates that it was not disturbed by the fact that only the Rosh Chodesh psalm is recited even though Shabbos is more frequent than Rosh Chodesh. The Gemara conspicuously waits until after Rav Safra's assertion is introduced before asking why the Shabbos psalm, which is תדיר, is not given precedence over the Rosh Chodesh psalm. Apparently, argues the Tosfos Rid, the Gemara understood that in a situation where only one mitzvah is performed the rule of תדיר קודם is not applicable. [Note: See Tosfos ואמאי ד"ה who indicates contrary to the Tosfos Rid, that the rule of תדיר קודם is applicable even when faced with the question of choosing one mitzvah and leaving the other.⁹²]

דף נה:

משמר שזמנו קבוע הוא מקריב תמידין נדרים ונדבות

• The Kohanim were divided into twenty-four groups, called משמרות, and each group would have two one-week turns each year to perform the *avodah* (service) in the *Bais Hamikdash*.

The Mishna states that on the festivals all Kohanim (from all the *mishmaros* - groups) would serve and they would each have a share in the *avodah* of the festival *korbonos* (e.g., the *musafim*). [The first Mishna on 55b explains how the Succos *korbonos* were divided among the *mishmaros*.]

The Mishna states that *korbonos* unrelated to the festival, such as the daily *tamid* and נדרים ונדבות - *korbonos* that were pledged by private individuals - which were offered during Yom Tov were handled by the *mishmar* of the week of Yom Tov; the rest of the Kohanim did not have any rights in the *avodah* of these non-festival *korbonos*.

Rashi in Temurah (32a ד"ה הקדש) indicates that the owner of a *korbon yachid* (private *korbon*) has the privilege of selecting a Kohen of his choice to offer his *korbon*. The Batei K'nesios,⁹³ however, cites our Mishna as proof that the privilege to offer a *korbon yachid* belonged to the *mishmar* of the week because the Mishna says that the *mishmar* of the week of Yom Tov had the right to any private *korbonos* offered that week. Apparently, the owner is not empowered to select a Kohen of his choice to offer his *korbon*. [This is indeed the position

taken by the Mishna Lamelech,⁹⁴ that the owner does not have the right to select a Kohen of his choice.]

The Lev Chaim⁹⁵ disputes this proof. He explains that the owner is not empowered to select a Kohen from another week's mishmar but he is able to select a Kohen of his choice from the governing *mishmar* of the week.

[Alternatively, it is possible that our Mishna is referring to a case in which the owner did not select a Kohen to handle his *korbon*, and only in that case is it handled by the *mishmar* of the week. However, it cannot be proven from the Mishna that the owner cannot select a Kohen of his choice, if he so wishes (even from another week's *mishmar*).]⁹⁶

2] The Mishna Lamelech⁹⁷ considers whether or not a Kohen was selected for a *korbon yachid* by the same procedure as for a *korbon tzibur*, namely through the פייס (lottery). In conclusion he is inclined to say that the lottery was not used for a *korbon yachid*, rather any Kohen (from that week's *mishmar*) who so desires, is entitled to seize the opportunity and offer the *korbon* (כל (הקודם זכה

The Siach Yitzchak (Yoma 2b) notes an apparent contradiction in the words of Rashi regarding this issue. Whereas Rashi, Yoma 2b (ד"ה מי ידעיני), indicates that lots were cast even for *korbonos yachid*, Rashi, Yoma 26b, states that the פייס was not used in selecting a Kohen for a *korbon yachid*.

The Chikrei Lev⁹⁸ suggests that when Rashi (Yoma 26b) says lots are not required for a *korbon yachid* he refers to a case in which the owner of the *korbon* selected a specific Kohen (see above). However, in the event that the owner does not choose a Kohen, Rashi (Yoma 2b) holds that a Kohen must be selected by means of a lottery to avoid quarrelling between the Kohanim.⁹⁹

דף נו.

הלכתא סוכה ואח"כ זמן

1] Upon entering the succah on the first night of Succos, one recites two berachos [after *kiddush*]: (a) the blessing on the succah (לישב בסוכה), and (b) *shehecheyanu*.

• *Shehecheyanu* is a blessing that is recited in times of joy and newness. It is recited at the start of every festival and also when a mitzvah is performed for the first time (in its new season).

Since the *bracha shehecheyanu* is recited several times throughout the year, it is considered תדיר (frequent)¹⁰⁰ in comparison to the *bracha לישב בסוכה* (which is recited only during Succos). Rabba bar bar Chana maintains that one must recite *shehecheyanu* before לישב בסוכה because the general rule is תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם (the more frequent mitzvah takes precedence, as discussed above).

The Gemara concludes contrary to Rabba bar bar Chana that the *bracha לישב בסוכה* should be recited before *shehecheyanu*.

The Rosh¹⁰¹ explains that the *bracha shehecheyanu* on the first night of Succos serves a dual function: (a) It marks the joy experienced at the start of the new festival of Succos, and (b) it marks the first performance of the mitzvah of yeshivas succah.

The *bracha* of *kiddush* is a *bracha* on the festival (את יום חג הסוכות הזה...מקדש ישראל (והזמנים), and the *bracha לישב בסוכה* is a *bracha* on the mitzvah of succah. The Rosh explains that it is logical to recite *shehecheyanu* after both berachos (i.e., *kiddush* and succah) since the *shehecheyanu* blessing refers back to both concepts.

2] • In *chutz la'aretz* where two days of Yom Tov are observed, *shehecheyanu* is repeated during *kiddush* on the second day (because the second day is treated as ספק יום ראשון - as though it might be the first day, see above מ"ז (דף מ"ז).

• The Gemara on 46a says that one need not wait until the first night of Succos to recite *shehecheyanu*; rather one may recite it when he builds his succah. [The *Shulchan Aruch*¹⁰² writes, however, that our custom is to delay the recital of *shehecheyanu* until the first night of Succos.]

• The Rambam¹⁰³ is of the opinion that even if one recited *shehecheyanu* upon building his succah he must repeat the *bracha* during *kiddush* on the first night of Succos. The *shehecheyanu* recited upon building the succah marks the joy of the mitzvah of succah (function A). However, another *bracha* is required at the onset of the

festival to mark the joy of the new festival (function B).¹⁰⁴

The Rosh argues that on the second night of Yom Tov the *shehecheyanu* blessing serves only one function, namely, it marks the start of the new festival. (In *chutz la'aretz* the second night is treated as though it is the first night of the new festival.) The mitzvah of succah, however, does not require the *bracha shehecheyanu* on the second night of Succos because a *bracha* was already recited on the previous night and, as

explained above, the *shehecheyanu* blessing on the succah may be recited even prior to the festival.¹⁰⁵

Consequently, the Rosh rules that the order of the blessings should be reversed on the second night of Succos. Since the *shehecheyanu bracha* concerns only the festival it should be recited immediately after the *bracha* on the festival (i.e., the *bracha of kiddush*), before the *bracha* לישב בסוכה.¹⁰⁶ ■

סליק קונטרס "על הדף" (מהדו"ת) על מסכת סוכה - בריך רחמנא דסייע

דף מ

13 ע"ש שכי כמה סברות להקל וגם הביא בשם האו"ש (על מסכת סוכה, נדפס אחר ההשמטות) שחולק על הבכורי יעקב וס"ל דודאי ליכא מצות ושמחתם לפני ה' בזה"ו (אפי' לדעת הרמב"ם), ועי' בספר מקראי קודש (סימן י"ט) ה' חנוכה ופורים עמוד ק"ה שמחדש דלא חל החיוב דאוי אלא על מי שהיה במקום המקדש בתחילת זמן חיובא (בשעת עלות השחר), ועי' בספר "כלי חמדה של המועדים" הנדפס מחדש (בני ברק תשס"א, ע"י דוד אברהם מנדלבוים) סימן קכ"א וקכ"ב, ועי' שו"ת כפי אהרן ח"ב סימן י"א, ועי' צית הקודש ח"א סימן מ"ז, ועי' מועדים וזמנים ח"ה סימן שמי"ח ובחלק ח' הוספת לח"ב סימן קכ"ב בשם הגרי"ז דלא חשש לשיטת בכרו"י שיש חיוב בזה"ו ולאידך הביא בשם הגרי"י אברמסקי שנהג בכל יום להתפלל אצל כותל המערבי וכן נהג הגרי"ש אלישיב משום שחששו לשיטת בכרו"י, וכן פסק בשו"ת וישב הים סימן ה' דמי שבא לכותל באמצע היום דנכון לנענע עוד הפעם (בלי ברכה), ועי' בספר פרי ציון (להר"י ראובן בלומינג) עמ"ס סוכה סימן מ"ה סק"ה שיצא לדון בדבר החדש דגם לדעת הר"מ אינו יוצא מצוה ושמחתם אלא בעזרה אלא דמי שנמצא חוץ לירושלים פטור ממצוה זו (כעין פטור דרך רחוקה בקר"פ) משא"כ מי שנמצא בתוך ירושלים חייב ללכת לעזרה לקיים מצוה ושמחתם לפני ה' (וכמובן דזה לא שייך בזה"ו דא"א ליכנס לעזרה).

דף מב

14 עי' נצי"ב במרומי שדה כאן ובכורי יעקב סימן תרנ"ז סק"ג, וכתבי הגרי"ז עמ"ס ערכין דף ב' דס"ל דלא נתחייב קטן בחינוך עד ששייך לו לעשות המצוה בשלימות ולכך תנין דלא חייב הקטן עד שיהא יודע לנענע אע"ג דנענעים לא מעכבי, ועי' אבני"ז דמצדד לדחות הראי' מלולב דאולי יש דין בלולב שצריך עכ"פ ראוי לנענע ולכן פטור קטן שאין יודע לנענע כמו שמצינו דלולב דלית ב"י ד' טפחים פסול כיון שאין ראוי לנענע.

15 כן מבואר בשו"ע ורמ"א סימן תרמ"ט ס"ה ובט"ז שם ס"ק י"א ובמשנ"ב ס"ק נ"א ובביה"ל שם בשם הבכורי יעקב.

16 סימן תרנ"ז ס"א.

17 שם סק"א (הביא בשם המהרש"ל דמדייק דאין אביו מחויב ליקח לולב לבנו, ולא הביא תוס' בערכין).

18 ח"א סימן י"ח (מובא באוצר מפה"ת עמוד תצ"ח).

19 לכאוי דוחק גדול לומר שכאן סתם המחבר הדין לבני חו"ל, שהרי לעולם מצינו להיפך בדברי שו"ע, שסותם הדין לבני ארץ ישראל ורק לפעמים הוסיף לבאר הדין לאותן הדורים בחוץ לארץ, וצ"ע.

20 עי' משנ"ב ס"י תרנ"ח ס"ק כ"ז בשם הבגדי ישע על המרדכי, ועי' בשעה"צ שם ס"ק ל"ו.

1) בדף לט: , וכן הקשה המרומה שדה והכפות תמרים שם (וכתב הכפ"ת דא"ה"י כן הדין אלא שאין צריך התנא לשנותו, והנצי"ב ת"י דיש עצה אחרת בשנת שמינית שיכולין ליקח לולב משנה שעברה).

2) משמע מתוך דברי הני אחרונים דנקטו דמותר ליקח אתרוג מעם הארץ בשמינית כיון דאזלין בתר לקיטה, ולכאוי צ"ע למה לא חיישין שהלקיטה היה תוך שנת השביעית, וצ"ל דבימים ההם לא שכח שילקטו האתרוגים קודם ראש השנה (אבל ודאי בזה"ו שאני, ומסתמא יש חזקה שנלקט האתרוג קודם ר"ה) ועוד מקום להחמיר באתרוג של שמינית שהרי הכס"מ בפ"ד מהל' שמיטה הי"ב כי בדעת הרמב"ם שמשופק לדינא אי אי אזלין באתרוג בתר חנטה או לקיטה, ודו"ק (ולכאוי לאידך גיסא יש להקל בזה"ו באתרוג הנלקח בשנת שביעית שמחזקינן דנלקט קודם ר"ה).

3) אולם עי' במרומי שדה בדף לט. (בד"ה רש"י ד"ה נותן לו) דאסור להבליע דמי אתרוג היקרים בדמי לולב כיון דמינכרא הבלעתו (ולכך כתב דאינו מותר א"כ מבליע האתרוג בתוך כל הגי' מינים ביחד, ועי' ספר ה'ל' שביעית קונט' ד' מינים פ"ד ס"ח דלכתחילה צריך שיהיה הרוב מדבר שאין בו קדושת שביעית או עכ"פ מחצה).

4) כ"כ הרמב"ם בפיהמ"ש כאן והרע"ב (ועי' ר"ן דף לט. שמצדד כן, ועי' תוס' ב"ק דף קב. ד"ה הי"ג ובחי' הרשב"א שם), עי' תוס' רע"ק וכפות תמרים וערל"י כאן, וכ"כ גם הרדב"ז בפ"ח מהל' שמיטה הי"א, ועי' באו"ש ה'ל' פרה פ"יא ה"ז (ועל פי שיטות אלו כתב החת"ס דלכך לא תנא במתני' דין של לולב הנחנט בשביעית דקיי"ל דלעולם אין בלולב משום שביעית).

דף מא

5) בפירוש המשנ' כאן כתב הרמב"ם דמדינה היא שאר ארץ ישראל חוץ מירושלים, וכ"כ בריש פ"ד דר"ה, ועי' ערוך לנר שהביא כן מירושלמי, אולם עי' פיהמ"ש לקמן ריש פ"ד דמשמע דלולב לא הוי מה"ת כל ז' אלא בבית המקדש בלבד, ועי' מבואר ביד החזקה פ"ז מהל' לולב הי"ג ובספר המצות עשין קס"ט, ועי' שפת אמת וכן בשו"ת "דברי יציב" או"ח סימן רע"ג מש"כ ליישב סתירת דברי הרמב"ם.

6) רש"י כתב דירושלים חשיב כגבולין ואל כתב להדיא דינו של הר הבית אי חשיב כמקדש או כגבולין, ועי' במנחת חינוך מצוה שכ"ד שנקט לדבר פשוט ד"לפני ה"י לא שייך אלא בעזרה שהוא מחנה שכינה ולא בהר הבית.

7) וכ"כ הר"ן וריטבי"א כאן.

8) סימן תרנ"ח סק"א.

9) פ"ו מהל' בית הבחירה הלכה ט"ו.

10) דחושש לשיטת הרמב"ם בפ"י המשנ' כאן דכל עיר ירושלים מקרי מקדש.

11) ח"י ס"ב סק"י.

12) עי' בהג"ר ירוחם פישל פערלא על ספה"מ ר"י סעדי' גאון סוף ח"ג במילאויס ס"ה (עמוד רלד) שמאריך בדעת הרמב"ם והקשה שם דלפי דבריו דקדושת המקדש וירושלים עדיין קיימת בזה"ו למה ליכא חיוב על כל אחד מישראל בזה"ו לעלות לירושלים לקיים מצות לולב דאוי כל ז', ע"ש, ועי' מקראי קודש על סוכות ח"ב סימן י"ג וי"ט.

21) שם בשעה"צ משמע דדעתו נוטה כהמקילין שיכול לצאת ידי חינוך בלולב השאול, וכן כתב בארוחות רבינו ח"ב עמוד רצ"ז בשם הסטייפלער להקל, ולכאוי כן משמע גם מהא דסתם המשני"ב בס"י תרנ"ז כהט"י דמעיקר הדין אינו חייב האב לקנות לולב לבנו קטן, ולא כתב דבחז"ל שאני משום יו"ט שני (ולכאוי יש להוכיח כן גם מתוס' בערכין שכי דאין חייב האב לקנות לולב לבנו דאפי' את"ל דאיירי בא"י ויכול האב להקנות לולבו לבנו ביו"ט ראשון אחר שיצא בו בעצמו מ"מ התינה מי שאין לו אלא בן אחד אבל מי שיש לו כמה בנים מא"ל, אולם י"ל דקטן היודע לנענע מסתמא כבר הגיע לעונות הפעוטות וממילא יש לו כח להקנות לאחר מדרבן ולכך שפיר יכול קטן ראשון להקנות הלולב לקטן שני מדרבנן כדי שיכול לקיים בו מצות חינוך מדרבנן, אולם הרבה אחרונים מחמירים בזה וס"ל שאין יוצאין ידי חינוך בלולב שאול ביום א' ובי' הלא הם המג"א שם סק"ח (ע"ש פרמ"ג א"י סק"ח) ובכור"י שם סק"ח י"ח וחי' אדם כלל קני"ב ס"י"א, וע' אג"מ או"ח ח"ג סימן צ"ה שמסיק דנכון לקנות לולב לקטן בחז"ל אם אפשר להשיג בזול כדי לקיים מצות חינוך לכל הדעות, וע' בכור"י סק"ח י"ח שכתב עצה לענין יו"ט שני ששייך להקנותו לקטן על תנאי שהיום קודש ולמחר חול ע"ש הפרטים בזה.

דף מג

22) ע' בתמים דעים להראב"ד סימן ל"ז דמשמע דס"ל דר"א לית ליה גזירת שמא יעבירו ד' אמות כיון דס"ל שאפי' מכשירין דוחין את השבת [וכן נקט בספר בן אורי, אלא שמסיק שם דטעות הוא שמבואר במכילתין כאן דעיקר הגזירה שלא ליטול לולב בשבת משום דבגבולין לא היו בקיאים בקביעה דירחא (ע' בסוגיא כאן וברמב"ם פ"ז מהל' לולב) וממילא הגזירה שייך גם לר"א שחוששין שיעבירו ד' אמות ברה"ר ואח"כ יתברר שאינו יו"ט ולא קיים בו מצות לולב]

23) א"י סוף סימן תרנ"ג.

24) והנה ע' חיי אדם כלל קני"ב ס"ג דמצדד לפסול ד' מינים שנתגדל בעציץ דאולי לא מיקרי "גדולו מן הארץ" וערוה"ש סוף סימן תרמ"ה לא חש לזה, (וע"ע בכלל נ"א סע' י"ז דס"ל דאין מברכין המוציא לחם מן הארץ על חטים שגדלו בעציץ כיון דלא גדל מן הארץ).

25) (ה' אליהו דוד ראבינאוויץ-תאומים) בשאלה למהרש"ם בשו"ת מהרש"ם ח"א ס"א.

26) שם בתשובה.

27) עמ"ס שבת דף קל"א ד"ה ואמרתי לתרץ.

28) דבר זה תלוי בחקירת האחרונים אי בעינן מעשה לקיחה דיעוין בשו"ת בנין שלמה ח"א סימן מ' (בשם ר' ישראל סלנטר) דמחמיר במי שהיה אוחז בידו לולב קודם עלות השחר, שצריך להניח וליטלו עוד הפעם אחר שהגיע זמנו, וע' בכור"י סימן תרנ"ב סק"י ואו"ש פ"ה מהל' יוה"כ ה"ל כ"ח שדעתן להקל (וע"ע בזה ב"ייעל הדף"י ליומא דף מ"ז).

29) ע' י"ע הדף"י לעיל בדף ל"ד שיטת הראשונים בזה אי בעינן מן התורה ד' מינין מונחים לפני ממש, וע"ע ב"יעל הדף"י עמ"ס יומא דף ט"ז ולמסכת שבת דף קל"א בענין לקיחת ד' מינים במחובר.

דף מד

30) הביא המשני"ב בסימן רמ"ט סק"א בשם הפרמ"ג דאם נוסע בעגלה ג"כ יכול ליסע עד שליש היום והוסיף בשם הבי"ח דמשמע שהוא מיקל בעגלה ליסע אפי' יותר משליש היום וצ"ב בקולא זו (וע' בב"ח שכי' דהעולם נהגו להקל בעגלה והנח להם שמוטב שיהו שוגגים), וע' ערוך לנר כאן.

31) הלכות שבת פ"ל ה"ל י"א.

32) סימן רמ"ט סק"ב, וע' בא"ר שם שחולק על קולא זו משום לא נזכר בגדולי הראשונים (והנה ע' במאירי בשבת דף יט. שכתב דאם נודע לו שמכניס בהעדפה נראה שמותר, ואולי גם הא"ר מודה היכא ישנודע לו בבירור"י ולא פליגי אלא אם מותר לסמוך ע"ז מן הסתם.

33) על או"ח שם.

34) סק"ב בשם הרבה אחרונים.

דף מה 35) ספר המצוות, עשה ז'.

36) סימן רמ"ג.

37) (כן ראיתי בספר "בירור הלכה" עמ"ס סוכה כאן).

38) מובא בתוס' שם ובבכורות דף ב' והביאו הרמ"א באו"ח סי' קניו.

39) מ"ת יו"ד סי' קמ"ח ד"ה הנה אני.

40) או"ח סי' קנ"ו סק"ב (בא"א).

41) מובא שם.

42) הני"ל, והביא כן גם ממעיל צדקה סי' כ"ב.

דף מו

43) פ"ו מהל' סוכה הי"ב (וכתב שם המגיד משנה דדעת הרמב"ם כדעת הגאונים דס"ל דאפי' נכנס מאה פעמים ביום מברך בכל פעם שנכנס), וכן דעת הר"י והטור.

44) סוף סימן תרל"ט.

45) כאן ס"ג, וכעין זה בתוס' ברכות דף יא: ד"ה שכבר.

46) סוף סימן תרל"ט (סוף סק"כ), מובא במשני"ב שם ס"ק מ"ח בשם הט"ו ועוד אחרונים.

47) והביא שם המשני"ב דעת החיי אדם שהוסיף דאם יצא מן הסוכה אחר שאכל וחוזר ונכנס ואין דעתו לאכל בכניסה זו (עד שיצא עוד הפעם) ג"כ צריך לברך כיון שא"א לפטור ברכתו ע"י אכילה (וע' שו"ע הגר"ז סע' י"ב שחולק על החי"א בזה ודעתו שברכה על האכילה פוטר שאר ענינים כל היום).

48) שם סק"ח.

49) דס"ל דמאחר שתקנו ברכה על האכילה לעולם אין מברכין על שאר ענינים.

50) שם בסק"כ וכן דעת הבי"ח.

51) שם בסק"י, מובא במשני"ב ס"ק מ"ז בשם מג"א ושי"א.

52) ע' שעה"צ ס"ק פ"ו שמסיק דאין לברך עוד הפעם אפי' יצא יציאה גמורה (וע"ש בשם הר"י עמדין ובכור"י דס"ל דלא בעינן יציאה גמורה אלא כשיוצא מסוכתו תוך סידות).

53) שם, וכן דעת שו"ע הגר"ז סע' י"ד ואלה רבה ס"ק י"ח.

54) דס"ל דכל סוכה וסוכה הוי מצוה בפני עצמה כמו לבישת כמה בגדי ד' כנפות בזה אחר זה דלא מהני שם דעת מעיקרא לפוטרו מן ברכה אחרת כשלוש השני (אם לא כשלבשן ב"א).

55) מובא במשני"ב ס"ק מ"ח.

56) ע' בשעה"צ שם ס"ק צ"ד בשם הבית מאיר לחלק בין סוכה לציצית, ופסק המשני"ב דספק ברכות להקל אבל לכתחילה אין לעשות כן (וע' ב"משנת הלוי" כאן מש"כ בביאור פלוגתות אלו).

דף מז

57) וע' מאירי שהקי' מספירת העומר בליל ב' דפסח דלכאוי נ"ר כסתירה שהרי אם יש עומר אין יו"ט, ות"י דלא חשו חכמים לכך אלא כשברכים ה"ב ברכות כאחת כגון לישב בסוכה שמברכין בשעת קידוש.

58) וע' ח"י הרשב"א עמ"ס ר"ה דף טז. דמבאר דליכא חשש בל תוסיף כשיושבין בסוכה בשמיני כיון שהוא ע"פ תקנת חז"ל ולא משום דרוצה להוסיף על התורה, וע' באוצר מפה"ת כאן עמוד תשי"א שהביא בשם הרמ"ה שהקי' מה דמברכין בכל יו"ט שני על קידוש ותפלה ושו"פ וכדומה ולא חיישין לבל תוסיף.

59) ע' דרכי משה סימן תרס"ח.

60) אולם, ע' בית יוסף שכי' דכיון דהפוסקים לא חילקו בין אכילה לשינה משמע שלא ס"ל כהרבי"ה וחיבין גם לישון בסוכה בשמ"ע, וכן דעת הגר"א, וע' משני"ב שם סק"ו שכי' דהמנהג להקל שלא לישון בסוכה בשמ"ע.

61) על הרא"ש כאן אות ז'.

62) ע' ערוה"ש שהביא סברת קר"י להצדיק מנהג של אלו שאין אוכלין בסוכה בשמ"ע, שעי"פ רוב בארצות האלו במדינות הצפוניות כבר נתקרה האויר ואין ישיבת הסוכה עריבה, וע"ע שפת אמת כאן, וע' מנחת אלעזר ח"ד סימן ל"א ובשו"ת מהרש"ג ח"א סימן לה, וע' מג"א בס"י תרס"ו שהביא מנהג לישב בסוכה ביום שמני"ע ולא בלילה, ותמה על מנהג זה, וע' בספר "פתחי תורה" (עמד ק"ו) שמישב המנהג באופן חידוד (דבריו מובא ב"דף על הדף"י כאן).

דף מח 63) והבין הרא"ש בדעת רש"י דהא דתנן שמוריד את הכלים ר"ל שמוריד את הכלים בשביעי ואח"כ חוזר ומעלה אותן לצורך שמ"ע ואיכא היכירא בזה, ע' קר"י שם אות י' (והרא"ש כי ע"ז דלא מסתבר), וע"ע בקר"י אות כ' דרצה לפרש רש"י כשיטת הרא"ש ולא פליגי.

דף מט

64) לכאוף כוונת השפ"א ע"פ מה דמצינו אצל יואב (עי' מלאכים א' קפ"ט ב') שאחז **בקרנות המזבח** משום דסבר שינצל מחיוב מיתה ע"י קליטת המזבח (עי' מ"ס' מכות ריש דף י"ב), ודו"ק.

דף נ

65) העירו המפרשים (עי' חשק שלמה) דטעם זה לא אתי שפיר אלא למ"ד דיש שיעור לניסוך המים, דאם אין לו שיעור (למעלה) אפשר שיקח קצת יותר מהשיעור.

66) והא דלא הביא רש"י טעם זה במתניי (כמו שהקי' תוס' שם) י"ל דס"ל דלא נאמרה טעם זה אלא לר' נחמיה אבל לדעת חכמים טעם זה אינו אמת.

67) שו"ת עין יצחק חלק או"ח סימן כ"ד.

68) וע"ש שמפלפל הרבה אם באמת ב' שאלות אלו שייכי אהדדי.

69) כך הביא בשם השו"ת שבות יעקב ח"ב סי' ק"ה דבדיעבד מותר באכילה (מובא בפת"ת יו"ד סימן ק"ה סק"ד, וע"ע שם סק"ה).

70) ע"ע בקה"ל על מנחות סימן ג'.

דף נא

71) הלכות תפלה פ"א ה"ג.

72) או"ח סימן ק"נ, מובא ברמ"א שם סעיף ה'.

73) מבוואר בבואר הגרי"א שם ובשו"ת חת"ס או"ח סימן כ"ח דמקור דין זה מברייתא דמכילתין לענין בה"כ דאלכסנדר"י (ולכאוף צב"ק דבברייתא אינה מבוואר אלא שחזן הכנסת עמד על הבימה כדי להניף הסודר להראות העם מתי לענות אמן, ומה"ת שהיו קוראין את התורה משם, ועי' בשו"ת חת"ס הני"ל).

74) על הרמב"ם שם.

75) או"ח סימן כ"ח.

76) כתב האגרות משה בח"ב או"ח סימן מ"ב ששמע דבאונגארן אסרו הרבנים ליכנס לביהכ"נ שאין בימה באמצע, ומבאר שם דאם שמועה זו אמת טעם האיסור היה בשביל הרעפארמער הרשעים והיו הוראת שעה במדינתם, וע"ע בשו"ת חת"ס ח"ו סימן פ"ד ופ"ו בענין איסור לעשות שינויים בביהכ"נ.

77) שו"ת אג"מ או"ח ח"א סימן מ"ב וח"ב סימן מ"א ומ"ב.

דף נב

78) כ"כ ברש"י על מתניי ריש פירקין, ועי' בחי' רי"ז בקונטרס סוף מסכת סוכה שמדייק מדברי הרמב"ם בה"ל לולב פ"ח הלכה י"ב דהחיוב שמחה ילפינן מקרא "ושמחתם לפני ה' אלוהי' ז' ימים" והוא דין לשמוח בחג הסוכות ולאו דוקא משום ניסוך המים.

79) או"ח סימן ל"ט (ע"ש שכי' שד"ן מחיצה הוא חיוב מן התורה) וע"ש עוד בסימן מא-מג ובחי"ג סימן כ"ג ובחי"ד סימן ל'.

80) שו"ת משנת ר' אהרן או"ח סימן י"ב סק"א.

81) ע"ש בסוף סימן י"ג שכי' להדיא דטעם המחיצה משום שלא יתערבו וגם משום שלא יסתכלו (כדאיתא בפ"י המשני להרמב"ם כאן) דהכל אחד הוא, ועי' בשו"ת אג"מ הני"ל בסימן ל"ט ד"ה ואף שמדחיק לשון הרמב"ם וכתב דאין כוונתו משום איסור הסתכלות.

82) (דלפי דעת האג"מ אפי' מחיצה של זכותית כשר מעיקר הדין, וכן מבוואר שם באו"ח ח"א סימן מ"ג), ועי' בשו"ת דברי יואל ח"א או"ח סימן י' שהביא תשובות האג"מ וחולק עליו ומחמיר לעשות מחיצה באופן שא"א להסתכל על הנשים, ועי' שו"ת תשורת ש"י סימן קכ"ה שהחמיר יותר והביא ראיה מספרי דחייב לעשות מחיצה באופן שגם הנשים לא יוכלו לראות אל האנשים (וכתב בשו"ת דברי יואל הני"ל דאין להחמיר בזה).

דף נג

83) להגאון ר' מאיר אריק ז"ל (מובא בשמ"ב ובאוצר מפה"ת כאן).

84) ע"ע ברש"י עה"ת פרשת צו (ויקרא ח-ד) ותקלה העדה אל פתח אהל מועד - וכי רש"י - זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה.

85) ח"ג סוף סימן ר"א.

86) ז"ל - יש סמך וראיה שקדושת המקדש והעיר היא קיימת שעדיין הם עולים לרגל ממצרים... ואמרו כי עדיין נשאר מהנסים שהיו בירושלים שלא אמר אדם לחברו צר לי המקום... כולם נכנסים לביהכ"נ שם ויושבים רווחים כי עדיין היא בקדושתה, וזה סימן לגאולה שלישית עכתי"ד, ע"ש. אגב, מצאתי בגנת רודים לבעל פרמ"ג כלל א' ריש סימן י"ב שכי' בזה"ל - ישראל קדושים הם ואע"פ שחרב הבית, "לא בטלו עולי רגלים לירושלים" תוב"ב וביו"ט אחרון של גליות מתפללין שם תפלת יו"ט וכי'.

87) עי' דרשות חת"ס ח"ב דף רל"ח ע"ג שכי' הנה נס הזה (מיעוט מחזיק המרובה) אינו רחוק בעינינו כלל כי בכל המקום שעסק התורה ברבים מצוי אזי הרחיב ה' לנו כי הקליפות והטומאה מסתלקים והרחבות מצוי ככל דבר רוחני... הרי הוא חוץ לגדר הזמן והמקום עכ"ל.

88) וע"ע בשו"ת חת"ס יו"ד סימן רל"ד שהביא התשב"ץ הני"ל והוסיף "יהו' יודע כי ענין ראו בחו"ל דבר זה ולא אוכל לפרש מפני פריצי עמינו, עכ"ל, וראיתי בספר מגדים חדשים עמ"ס עירובין דף נג. בשם אב"ד שאמלויא ז"ל שאיתא בהסכמתו לספר זכרון למשה עמוד ח' שנתפרסם בעולם מתלמידי החת"ס שכך אירע בבית מדרשו בפרעשבורג שהיה קטן מהכיל והמיעוט החזיק המרובה, ע"כ (ולכאוף בדברי התשב"ץ מבוואר דלא שייך נס זה אלא בירושלים ובזמן שהיא עדיין בקדושתה, דלפי דברי החת"ס תו ליכא ראיה שעדיין ירושלים בקדושתה, וצ"ע).

דף נד

89) פרק בתרא דמגילה ריש סימן תת"א.

90) וכתב עוד דיש להעדיף הפטורת ראש חדש להיכירא כדי לידע שהוקבע ראש חודש בזמנו כדאמר ר' יוחנן במכילתין.

91) כאן ב"פסקי הרי"ד" עמ"ס סוכה (נדפס ע"י מכון התלמוד הישראלי ביחד עם עם פסקי ריא"ז).

92) ועי' רא"ש שבת פרק במה מדליקין סימן י"ג דמוכיח מסוגיא שם דבדרך כלל תדיר עדיף אפי' לדחות שאינו תדיר לגמרי, ומ"מ פסק הרא"ש והפטורת חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא, וכן קיי"ל בשו"ע סימן תרפ"ד (וע"ש במג"א ומחצית השקל).

דף נה

93) ח"א בית אבטינס בית ו' (מובא בשו"ת לב חיים דלהלן ובאוצר מפה"ת כאן).

94) פ"ד מהל' תמידין ומוספין ה"ט.

95) שו"ת לב חיים (להר"י חיים פאלג) או"ח ח"א סימן נ"ז.

96) הוספה זו מתוך האוצר מפרשי התלמוד כאן סוף אות 20 (ומשמע שר"ל דיש לבעלים זכות ליתן קרבנו אפי' לכהן שבמשמר אחרת, אולם אינו רואה שום הכרח לזה, ואדרבה מדויק בב"ק דף קי. דדוקא בהן חולה יש לו זכות זה ולא ישראל, וע"ע שם דף קט: - כהן בעל מים נותן לכהן של אותו משמר, וכן מבוואר בשו"ת לב חיים הני"ל ובחזו"א עמ"ס יומא סימן קכ"ו ס"ק כ"א דודאי אין רשות ליתנו לכהן במשמר אחרת).

97) שם בפ"ד מהל' תמידין ומוספין.

98) או"ח סוף סימן י"א (ודבריו מובא בשו"ת לב חיים בסוף תשובה הני"ל, וע"ש עוד יישוב על דברי רש"י).

99) ועי' חזו"א הני"ל דמבאר דבקרוב ציבור לעולם חייבין לעשות פייס משא"כ בקרבן יחיד לא עבדינן פייס אלא היכא דמוכרחים לזה כגון שיש כמה כהנים דרוצין להקריב קרבן אחד ורש"י בדף כו. איירי באופן דליכא הכרח לפייס.

דף נו

100) עי' ספר "דף על הדף" שהביא בשם הגרי"ח קניבסקי שליט"א שהביא ראיה מכאן דתדיר תלוי בכמה פעמים מברכים אותו נוסח הברכה אף אם מברכים אותו בכל פעם על דבר אחר, ע"ש עובדא עם אביו הסטיפלער בעל קהלות יעקב זצ"ל.

101) ע"פ הרא"ש לעיל בפרק לולב וערבה סימן ד'.

102) סימן תרמ"א ס"א (ע"פ המרדכי סימן תשס"ט).

103) כן משמע מהא דפסק בפרק י"א מהל' סוכה שמברכין זמן בשעת עשיית הסוכה ומ"מ סתם בפ"ו מהל' סוכה הי"ב שמברכין זמן על הכוס בליל ראשון.

104) אולם דעת תוס' אינו כן, עי' לעיל בדף מו. ד"ה נכנס דס"ל לתוס' דמאחר שבירך זמן על עשיית הסוכה תו לא צריך לברך בתחילת החג (ועי' קרי"י על הרא"ש שם אות צ'), וע"ע ברמ"א בשם הר"ן שם בסימן תרמ"א שפסק דמי שבירך זמן בליל ראשון על החג חוץ לסוכה (וכגון שירד גשם), עדיין צריך לברך זמן על מצות סוכה כשנכנס בפעם ראשון לסוכה.

105) כלומר, אפי' את"ל דאתמול היה חול ולא יצא בברכתו החיוב שהחיינו על החג מ"מ יצא בו ברכת שהחיינו על הסוכה.

106) וכן קיי"ל בשו"ע ורמ"א סימן תרס"א, אולם עי' משנ"ב שם שהביא הרבה חולקין וממילא כתב דאין מוחין ביד מי שרוצה לנהוג כהחולקין

תיקון טעות - בי הערות דלהלן נשמטו בטעות מקובץ

"Succah 2", ומקומם שם בריש עמוד 17 - וכצ"ל..

דף נז

81) פ"ז הלכות לולב ה"ה.

82) לכאוף אפי' לאלו דס"ל שיש ענין חצי שיעור לגבי קיום מצות (עי' "על הדף" למס' יומא דף ל"ט) י"ל דהכא שאני... (המשך הדברים נמצא שם)

ע"כ ההשמטה

Once again, Thank you to all who have responded to our Rosh Hashana Campaign
 Best wishes for a גמר חתימה טובה and a *gut yor* to all our readers and our many supporters.

- from Rabbi Zev Dickstein, Al Hadaf Editor

<p style="text-align: center;">גמר חתימה טובה</p> <p style="text-align: center;">To our family and all.</p> <p>from: Moshe and RoAnna Pascher</p>	<p style="text-align: center;">Best Wishes from</p> <p style="text-align: center;">FREEDA VITAMINS At their NEW ADDRESS 47-25 34th Street, 3rd Floor Long Island City, NY 11101 1-800-777-3737</p>
<p style="text-align: center;"><i>L'shana Tova & Best Wishes</i></p> <p style="text-align: center;">for a Healthy & Good Year!</p> <p style="text-align: center;">Beth & Reuben Blumenthaul</p>	<p style="text-align: center;"><i>Shana Tovah</i> from Daniel Steinberg, D.D.S. Gentle Family Dentistry In a Pleasant, Relaxing and Informal Atmosphere</p> <p>Day, Evening, and Sunday Hours 405 Avenue I By Appointment Between Ocean Parkway 718-"DR.-STEIN"BERG (377-8346) and McDonald Avenue 718-"YOUR-D.D.S." (968-7337) Brooklyn, N.Y. 11230 Home of "The Wiggle Technique" Emergencies Welcome</p> <p style="text-align: center;">SPECIAL CARE FOR THE ANXIOUS PATIENT. C.D.R.-COMPUTED DENTAL RADIOGRAPHY-COMPUTERIZED X-RAY IMAGES UP TO 90% LESS RADIATION EXPOSURE THAN CONVENTIONAL X-RAYS. VIRTUAL REALITY VIDEO GLASSES FOR PATIENT RELAXATION DURING TREATMENT</p>
<p style="text-align: center;"><i>Shana Tovah</i> from Barry & Bonnie Sprung, CPAs</p> <hr/> <p style="text-align: center;">ACCOUNTING & TAX SERVICES</p> <p style="text-align: center;">Barry Sprung CPA, MBA Bonnie Sprung CPA</p> <p style="text-align: center;">586 Edward Terrace West Hempstead, N.Y. 11552 Tel: 516-486-6954</p>	<p style="text-align: center;"><i>Shana Tovah</i> from</p> <div style="text-align: center;"> <p>EMPIRE NETWORK, LLC <small>PROVEN PERFORMANCE. NATIONAL STRENGTH.</small></p> </div> <p style="text-align: right;">Ezra Beyman ebeyman@empireequity.com</p> <p style="text-align: right;">MANAGING MEMBER</p> <p style="text-align: center;">48 Scotland Hill Rd. • Chestnut Ridge, NY 10977 tel. 845.356.7200 x1136 toll free. 800.829.3000 fax. 845.356.8349</p>
<p style="text-align: center;"><i>Shana Tova</i> from</p> <p style="text-align: center;">Dr. Richard Goldfarb, NYC</p>	<p style="text-align: center;"><i>גמר חתימה טובה</i></p> <p style="text-align: center;"><i>From Rabbi Velvel Finkelstein</i></p>
<p style="text-align: center;"><i>Gemar Chasima Tova and a "gutta kvital"</i></p> <p>From a devoted Al Hadaf reader</p>	<p style="text-align: center;"><i>גמר חתימה טובה</i></p> <p style="text-align: center;"><i>May all of Klal Yisrael be zoche to Bracha and Hatzlacha B'chol inyanim - Greg Koenigh</i></p>

דף

This Al Hadaf was made possible by the following daf dedications...

יום

מ		כ תשרי	Thrs Oct 12
מא	Mazal Tov to Perry and Jonathan Simons upon the birth of twin boys!	הושענא רבה	Fri
מב	* In memory of MOLLIE HARARY - ז"ל בת אליהו ז"ל	שמיני עצרת	שבת
מג	לז"נ שיינדל בת ישראל ע"ה *	שמחת תורה	Sun
מד		כד תשרי	Mon
מה		כה תשרי	Tues
מו		כו תשרי	Wed
מז		כז תשרי	Thrs
מח	לז"נ מרת הינדא בת ר' מרדכי הכהן Berkovitz ז"ל * (נפטר כ"ח תשרי תשמ"ז)	כח תשרי	Fri
מט	לז"נ שמעון בן שלמה זלמן ז"ל *	כט תשרי	שבת
נ		ל תשרי	Sun
נא		א חשוון	Mon
נב		ב חשוון	Tues
נג	לז"נ מרדכי בן פנחס טשרנפסקי ז"ל *	ג חשוון	Wed Oct 25
	לז"נ יוסף חיים בן שלמה ז"ל *		
	In memory of my father Joseph Robinson - by Sorel Simon		
	לז"נ אפרים בן מאיר יוסף ז"ל *		
נד	הונצח ע"י שלמה יהודה בריינער לז"נ אבי מורי מיכאל בן שלמה יהודה ז"ל *	ד חשוון	Thrs
נה	* MIRIAM HIRSCH ז"ל בת מיכאל ז"ל; by her children	ה חשוון	Fri
נו	לז"נ אלתר חיים בנימין בן משה Frommer ז"ל *	ו חשוון	שבת

*Denotes Yartzeit

See Additional *Shana Tova* Greetings on Page 17

Cong. Al Hadaf
P.O. Box 791
Monsey, NY 10952
Ph. & Fx. 845-356-9114
cong_al_hadaf@yahoo.com

(c) 2006 Not to be reproduced in any form whatsoever without permission from publisher. Published by; Cong. Al Hadaf/ P.O. Box 791/ Monsey, NY 10952. Rabbi Zev Dickstein - Editor. For subscription, dedication, or advertising information. contact the office at 845-356-9114, Email:cong_al_hadaf@yahoo.com, or go to www.alhadafyomi.org